

Мовознавство

УДК 811.161.2'276.6:070

DOI

Шелепкова І. М.,

старший викладач кафедри українознавства

і мовної підготовки іноземних громадян

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ІННОВАЦІЇ ЯК ПРОДУКТ СЛОВОТВОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Відкрита економіка, що припускає широкі, тісні повсякденні контакти з іноземними фірмами, викликали наплив в українську мову іноземних термінів, часто багатьом незрозумілих.

На сьогодні з'явилася і велика кількість власне українських економічних термінів, які носії мови (зокрема нерідко і професіонали-економісти) через високу швидкість протікання економічних процесів також не встигають освоювати.

Як відзначають провідні лінгвісти, до пріоритетної сфери розповсюдження неологізмів в українській мові відноситься саме економічна.

Учені аргументують свою думку тим, що саме тут відбуваються найбільш значні соціальні зрушення, спостерігаються нові явища і процеси, що вимагають семантично точних і економічних номінацій. Це робить необхідною систематизацію і класифікацію нової економічної термінології на лінгвістичному рівні.

Для лінгвістики вивчення термінологічної лексики має велике значення як з погляду віддзеркалення в ній сучасного рівня тієї або іншої науки, логічної стрункості побудови наукової системи, так і з позиції шляху формування термінології, її лінгвістичного оформлення. Дослідження складу, структурних особливостей, функціонального призначення термінологічних систем сприяє вирішенню багатьох проблем лексикології, словотворення, граматики, стилістики.

На даний час у цій сфері, як і в схожих сферах людської діяльності, при утворенні неологізмів і нових термінів використовуються і засоби самої української мови, повертаються деякі старі слова, набуваючи при цьому нових значень, а запозичення вже утворюють відповідні похідні, тобто входять в мовну парадигму української мови.

У статті розглядаються закономірні зміни у сфері термінології, оскільки термінологія – найбільш динамічна сфера лексики на сучасному етапі розвитку мови. Значна термінологічна лексика, що характеризується прямою або частковою мотивацією, усе більше входить до активного словника, роблять вплив на характер словотворчих зв'язків усередині мови.

На словах позначається плин часу, і лексичні новоутворення демонструють це особливо яскраво. Навіть номінації, що недовго існують, динамічно характеризують той або інший період в історії мови і суспільства.

Ключові слова: термін, економічна термінологія, нові слова, неологізми, інновації, лексика, економічна сфера.

Постановка проблеми. Вивчення нових слів знаходиться в колі найважливіших питань сучасної лінгвістики, оскільки дослідження складу новоутворень, їх структурних особливостей, функціонального призначення сприяє вирішенню багатьох проблем лексикології, словотворення, граматики, стилістики.

Використання терміна в одному ряду з іншими економічними термінами в економічному тексті є достатнім для того, щоб вважати дане слово за термін економічної сфери. Крім того, в роботі розглядаються терміни таких дотичних з економікою науково-практичних напрямів, як менеджмент і маркетинг, оскільки вони тісно переплітаються зі сферою економіки і доповнюють її термінологію.

Окрім власне термінів, в полі розгляду опинилися лексеми, які не можна віднести до термінів в традиційному розумінні цього слова, а саме: професіоналізми, стилістично марковані слова, лексеми, що мають яскраво виражене конотативне забарвлення, okazіоналізми, просторічні слова і вирази.

Зазначені лексеми також позначаються словом «термін», що в деяких випадках носить достатньо умовний характер, оскільки при аналізі власне термінів і їх контекстуальних синонімів не робиться особливих відмінностей.

Актуальність теми дослідження визначається своєрідністю такої частини лексичного складу мови, як нові слова у сфері економіки.

Інновації – це швидко змінна лінгвістична подія будь-якої живої мови, що зумовлює необхідність швидкого вивчення і систематизації нових слів, що з'являються в мові і залишаються в мові.

Сучасна лексика економічної сфери тим більше потребує ретельного вивчення, оскільки на даний момент в сучасній україністиці не існує наукових робіт, присвячених комплексному дослідженню інновацій в економічній термінології.

Значення вивчення інновацій зростає у зв'язку із загальним розвитком людської культури і у зв'язку з поступальним розвитком лінгвістичної науки, свого часу це знайшло віддзеркалення у відомому вислові Лева Щерби, який говорив, що кожен культурний народ повинен стежити за змінами в словнику своєї мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Протягом останніх років українська економіка характеризувалася певною стабільністю і, відповідно, її словник – незначними лексичними змінами, проте, термінологічна система економічної сфери зазнавала певні трансформації. У зв'язку з цим особливої значущості набуває вивчення нових тенденцій функціонування термінологічної системи економічної сфери.

Питання, що висвітлюються у статті, були розглянуті з урахуванням безлічі досліджень останніх років, а також праць із загальної і спеціальної термінології. Наприклад, їх дослідженню присвячені роботи наступних учених: як зарубіжних (Ойген Вюстерн, Віктор Виноградов, Дмитро Лотте, Микола Баскаков, Олена Земська, Валерій Даниленко [1], Олександр Реформатський [2], Олександра Суперанська [3]), так і українських (Ірина Кочан [4], Таміла Панько [5], Любов Струганець).

Проте зазначені вище проблеми не знайшли достатньо повного віддзеркалення в цих роботах. У статті нова економічна термінологія розглядається з позицій комплексного підходу, який дозволяє відобразити

тенденції розвитку української мови для спеціальних цілей, оскільки словотворчі, граматичні (морфологічні), фонетико-графічні характеристики визначають і культурологічні особливості використання подібних новоутворень.

Формування мети статті – визначення складу нової термінології в економічній сфері і проведення її комплексного аналізу на матеріалі сучасних україномовних термінів.

Актуальність вибраної теми полягає в тому, що інновації як продукт словотворення є ефективним засобом комунікативної дії і знаходяться в зоні найбільш інтенсивної взаємодії між мовою і мовленням, тому як об'єкти вивчення вони дають можливість вирішувати питання, що знаходяться на перетині різних рівнів мови і в різних аспектах.

Економічні видання, будучи функціонально-стилістичною підсистемою літературної мови, якнайповніше і послідовно фіксує основний масив неологізмів, відображаючи своєрідну моду на нові слова, неологічні надмірності і іноді демонструючи відсутність міри і мовного смаку при вживанні інновацій.

Оказіоналізми обмеженої соціально-професійної групи (економістів), будучи підсистемою, що виходить за рамки літературної мови, відображають нові тенденції сучасної української мови.

Злободенність дослідження обумовлена також тим, що на сучасному етапі нові слова у сфері економіки вже не утворюються у вигляді безперервного потоку англomовних запозичень, як це було в останнє десятиліття ХХ століття, а тому дана робота дозволяє визначити основні тенденції розвитку української лексики у сфері економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уявлення про неологізм зазнавало істотні зміни впродовж багатьох століть. Якщо раніше нове слово ототожнювалося лише із запозиченням, то тепер обсяг цього поняття набагато ширший.

Сучасне розуміння нового слова враховує його історичність і відносність. Існує велика різноманітність точок зору з питання про ознаки виділення неологізмів. Ми в статті як нові економічні терміни розглядаємо слова, що є новоутвореннями і запозиченнями за останній період, а також слова і поєднання, що знов стали актуальними.

Терміни-неологізми, що розглядаються у статті, відрізняються від пласта решти неологізмів низкою особливостей:

- 1) вузькою сферою вживання;
- 2) переважно усним шляхом проникнення в українську мову;
- 3) переважанням американізмів, що мають характер частих краплень;
- 4) постійним збільшенням кількості подібних нових термінів.

Так, досліджуючи питання віднесення конкретного слова до сфери саме економічної термінології, в окремих випадках, ми виходили саме з контексту. Використання терміна в одному ряду з іншими економічними термінами в економічному контексті є достатнім для того, щоб вважати дане слово за термін економічної сфери.

Крім того, в роботі розглядаються терміни таких дотичних з економікою науково-практичних напрямів, як менеджмент і маркетинг, оскільки вони тісно переплітаються зі сферою економіки і доповнюють її термінологію.

Під час дослідження економічних термінів було виявлено, що в процесі функціонування вони виходять за межі мови і можуть обростати синонімами, які також не можна розглядати у відриві від вказаних термінів, тому що ці слова-синоніми – результат існування термінів в мові, а тому вони є своєрідною частиною економічної терміносистеми.

Отже, окрім власне термінів, розглядаються слова, які не можна віднести до термінів в традиційному розумінні цього слова. Сюди відносяться: професіоналізми, стилістично маркіровані слова, лексеми, що мають яскраво виражене конотативне забарвлення, okazіоналізми, просторічні слова і вирази.

Деякі дослідники для подібних мовних конструкцій вводять назву «передтермін». Це ті моделі термінів, які як терміни недостатньо відповідають

основним вимогам. Ми, щоб уникнути утруднень, зазначені лексеми також позначаємо словом «термін», оскільки визначення терміна, що існують в науковій літературі, як правило, не указують на те, що він обов'язково має бути стилістично нейтральним і мати строго певний ступінь засвоєності і вживаності.

Значна частина термінів на сьогоднішній день не зафіксована у відомих словниках неологізмів, хоча ці терміни і поширені в усній і письмовій мові представників економічних професій.

Не дивлячись на те, що запозичення завжди привертали до себе увагу лінгвістів, але лінгвістичне походження запозичення, процес входження іншомовних слів і їх значень у систему іншої мови, осмислення прихованих процесів взаємодії двох мов – мови джерела і запозичуючої мови – до сих пір не отримали ще достатньо повного освітлення.

Через екстралінгвістичні причини значну частину економічної термінології сучасної української мови становлять запозичення, які мають характер частих вкраплень. До речі, в основному, це слова з американського варіанту англійської мови.

У науковій літературі термін «англіцизм» розуміється двояко:

- 1) у вузькому розумінні «англіцизм» – це тільки відвічно англійське слово, слово або зворот мови, запозичені з англійської мови;
- 2) у широкому розумінні – до групи англіцизмів входять слова з американського, австралійського і інших варіантів англійської мови.

На нашу думку, під англіцизмами розуміються не тільки споконвічно англійські слова, але і запозичення лексичних одиниць з інших варіантів англійської мови.

Огляд численних класифікацій словотворчих способів, що є на сьогоднішній день, дає можливість у словотворенні виділяються два основні способи: морфемний (або морфологічний) і неморфемний (або семантичний).

Кожен з цих способів має декілька різновидів, проте всі ці різновиди об'єднані в два способи на підставі загальних характеристик.

Більшість дослідників дотримуються традиційної класифікації, згідно з якою всі неологізми діляться на декілька груп залежно від різних критеріїв:

- за способами словотворення, залежно від умов створення;
- за цілями створення, з урахуванням того, як з'явилося нове слово.

Така класифікація неологізмів є найбільш зручною в практичному застосуванні, тому в статті при розгляді нових економічних термінів використовується дана схема виділення різних груп нових слів.

Розглядаючи терміни вузької економічної спрямованості, ми дійшли висновку, що зустрічається багато іноземних термінів, які переважно вже увійшли до спеціалізованих економічних словників.

Аналізуючи загальноекономічні терміни, зрозуміли, що нові терміни зустрічаються украй рідко, а терміни, що цікавлять нас, відносяться більше до суспільного життя, ніж до економічного.

Проведений аналіз походження нових економічних термінів підтвердив, що досліджувана термінологія, що випробовує потребу в найменуваннях нових явищ і понять, збагачується за рахунок термінологізації слів літературної мови, а також шляхом запозичення термінів з інших метамов, відбувається процес ретермінологізації, обумовлений взаємопроникненням сучасних термінологічних систем.

Велика частина новоутворень позначає вже існуючі поняття, а поява нових реалій в економічній сфері та синтез сучасного бізнесу з новітніми технологіями є основою появи нових слів.

Разом із тим частина термінів зі сфери економіки детермінологізується, втрачаючи свій спеціальний характер і активно уживаючись в інших функціональних стилях. Кінцевим результатом детермінологізації є перехід слів з даної терміносистему в літературну мову.

За стилістичною характеристикою нові економічні терміни умовно розділені на три великі групи:

- 1) офіційно-ділова лексика;
- 2) загальноповсякденна лексика;

3) просторічні слова і вирази.

Залежно від сфери вживання умовно виділено три групи слів, межі між якими не завжди чітко позначені, що багато в чому обумовлено семантичними відмінностями лексем, що відносяться до економічної термінології:

1) загальноекономічні (макроекономічні) терміни, які широко представлені, відрізняються наступними особливостями:

– яскраво виражена залежність утворення і освоєння термінів нормативною літературною мовою від екстралінгвістичних чинників, а саме: змін в економічному житті країни, регіону і світі в цілому;

– утворені переважно за допомогою власних засобів української мови;

– як правило, терміни при першому ж вживанні зрозумілі широкому колу;

2) вузькопрофесійна термінологія (економіка підприємства, банківський бізнес, бухгалтерія) характеризується наступними особливостями:

– різний ступінь засвоєння термінів при яскраво вираженій стилістичній різномірності;

– істотне переважання термінів, що є запозиченнями;

– наявність новоутворень, що знаходяться на межі з першою групою, – макроекономічними термінами;

3) економічна лексика, що відноситься до сфер, дотичних з економікою (маркетинг, менеджмент) має такі особливості:

– велика кількість запозичень з англійської мови, які швидко засвоюються не тільки професіоналами, але і загалом;

– використання запозичених термінів без перекладу і в англійській транскрипції.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. У результаті дослідження було встановлено, що останніми роками потік англіцизмів у сфері економіки помітно знизився. Проте серед нових економічних термінів української мови нерідко зустрічаються іноземні слова без перекладу.

Проведене дослідження дозволило виявити найбільш значущі причини активізації тієї або іншої лексеми.

Перша причина – це екстралінгвістичні чинники, при яких новоутворення починає уживатися відразу в усіх сферах.

Друга причина – точність найменування терміном того або іншого поняття.

Третя причина – швидке входження в мовну систему: зручна артикуляція, приємне звучання і входження в граматичну парадигму мови.

До лінгвістичних методів визначення ступеня засвоєння нового терміну необхідно віднести: 1) частотність вживання; 2) широта вживання в різних сферах суспільного життя; 3) обсяг вживання в текстах різних стилів; 4) ступінь входження в мовну парадигму (наявність або відсутність похідних слів).

У межах роботи було проведено дослідження зі студентами, що представляло собою тест-опитування. Студентам пропонувалося дати відповіді на прості питання у формі тесту. Тестування проводилося в два етапи. Тест складався з шести видів завдань, що охоплюють практично всі тематичні групи нових економічних термінів.

В анкеті були представлені найбільш частотні терміни, що уживаються, зокрема, в суспільно-політичному житті. Здавалося б, всі вони повинні знаходитися на такому ступені адаптації, як вкорінення або, принаймні, запозичення. Аналіз словотворчих, фонетичних і стилістичних особливостей цих термінів підтверджував дане припущення.

Проте тести показали, деякі нові економічні терміни не відомі широкому загалу студентів, тобто знаходяться на стадії лише початкового проникнення в мову.

Так, кількість правильних відповідей, даних студентами молодшого курсу, менше половини. Хоча у міру здобування вищої освіти знання у галузі економічної термінології істотно поліпшуються.

Дані студентів-економістів старших курсів на декілька відсотків вищі за дані студентів-економістів молодших курсів. Це свідчить про те, що в процесі

освіти студенти отримують достатньо глибокі знання з різних галузей економіки, їх словарний запас у цій сфері лексики значно збільшується.

При цьому такі слова, як *маппінг*, *релонч* менш освоєні. Більш за інші освоєні такі нові економічні терміни, як *бренд*, *контролінг*, *монетизація*. Подібні слова достатньо швидко переходять в розряд загальноживаної лексики. Таким чином, функціональні і формальні критерії засвоєності нових економічних термінів не завжди відповідають один одному.

Оскільки економіка в сучасному суспільстві займає одне з провідних місць за ступенем значущості для розвитку суспільства, термінологія цієї сфери розвивається швидкими темпами, роблячи істотний вплив на термінологічну систему української мови в цілому. Крім того, економічна термінологічна лексика все частіше проникає в активний словник носіїв мови, не пов'язаних за родом професійної діяльності з економікою.

Аналіз нової економічної термінології дозволив дійти висновку, що нові запозичені терміни економічної сфери знаходяться на різних стадіях освоєння. Процеси їх асиміляції протікають під впливом культурологічних особливостей менталітету народу.

Термінологія – найбільш динамічна сфера лексики на сучасному етапі розвитку мови, яка дає можливість розкрити продуктивні процеси, що відбуваються не тільки в метамові, але і в загальнолітературній мові, оскільки термін не є особливим типом лексичної одиниці і є тільки функція, вид її вживання.

Термінологічна система сучасної економічної сфери не є замкнутою Її комплексний аналіз дає уявлення про те, наскільки неоднорідні і складні процеси, що відбуваються в ній. Не тільки поповнення словника економічної лексики, але і активне освоєння даних лексем характеризують період останніх років. І, поза сумнівом, необхідне подальше поглиблене дослідження даної галузі науки.

Література:

1. Даниленко В. П. Русская терминология : опыт лингвистического описания. М. : Наука, 1977. 246 с.
2. Реформатский А. А. Введение в языковедение. М. : Просвещение, 1967. 544 с.
3. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология : вопросы теории. М., 2012. 248 с.
4. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. Л. : Вид-ий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 520 с.
5. Панько Т. І. Від терміна до системи. Львів : Вища школа. Вид-во при Львівському університеті, 1979. 146 с.

References:

1. Danilenko V.P. (1977). Russkaya terminologiya : opyt lingvisticheskogo opisaniya [Russian terminology: experience of linguistic description]. М. : Nauka, 1977. 247 s. (in Russian)
2. Reformatskiy A. A. Vvedeniye v yazykovedeniye [Introduction to linguistics] М. : Prosveshcheniye, 1967. 544 s. (in Russian)
3. Superanskaya A. V., Podol'skaya N. V., Vasil'yeva N. V. Obshchaya terminologiya : voprosy teorii [General terminology: theoretical questions]. М., 2012. 248 s. (in Russian)
4. Kochan I.M. (2004). Dynamika i kodyfikatsiya terminiv z mizhnarodnymy komponentamy v suchasniy ukrayins'kiy movi [Dynamics and codification of terms with international components in the modern Ukrainian language]. L. : Vyd-yy tsestr LNU im. Ivana Franka, 2004. 520 s. (in Ukrainian)
5. Pan'ko T.I. (1979). Vid termina do systemy [From term to system]. L'viv : Vyshcha shkola. Vyd-vo pry L'vivs'komu universyteti, 1979. 146 s. (in Ukrainian)

Shelepko Inna. Innovation as a product of word formation economic terminology

Summary. The open economy, which implies wide, close daily contacts with foreign firms, has caused an influx of foreign terms into the Ukrainian language, often incomprehensible to many.

Today, a large number of Ukrainian economic terms have appeared, which native speakers (including often professional economists) also do not have time to master due to the high speed of economic processes.

According to leading linguists, the priority area for the spread of neologisms in the Ukrainian language is economic.

Scientists argue that this is where the most significant social changes occur, new phenomena and processes are observed that require semantically accurate and economic nominations. This makes it necessary to systematize and classify new economic terminology at the linguistic level.

For linguistics, the study of terminological vocabulary is of great importance both in terms of reflecting the modern level of a science, the logical harmony of the scientific system, and from the standpoint of the formation of terminology, its linguistic design. The study of the composition, structural features, functional purpose of terminological systems contributes to the solution of many problems of lexicology, word formation, grammar, stylistics.

At present, in this sphere, as well as in similar spheres of human activity, in the formation of neologisms and new terms, the means of the Ukrainian language itself are used, some old words are returned, acquiring new meanings, and borrowings already form appropriate derivatives, ie included in the language. paradigm of the Ukrainian language.

The article considers natural changes in the field of terminology, as terminology is the most dynamic sphere of vocabulary at the present stage of language development. Significant terminological vocabulary, characterized by direct or partial motivation, is increasingly included in the active vocabulary, influencing the nature of word-formation connections within the language.

Words are affected by the passage of time, and lexical neoplasms demonstrate this particularly clearly. Even short-lived nominations dynamically characterize one or another period in the history of language and society.

Key words: term, economic terminology, new words, neologisms, innovations, vocabulary, economic sphere.